

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Географічний факультет
Кафедра географії

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
для проходження виробничої практики
студентами спеціальності
«Географія»

Луцьк 2015

УДК 911.3:30+911.3:33(07)
ББК 65.049я73-9+60.522.14я73-9
М 54

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 7 від 21 березня 2012 р.).
Перезатверджено на засіданні кафедри географії
(протокол № 9 від 18 березня 2015 р.).*

Рецензенти:

Потапова А.Г. – кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії географічного факультету
Східноєвропейського національного університету імені
Лесі Українки.

Патійчук В.О. – кандидат географічних наук, доцент
кафедри міжнародних відносин Східноєвропейського
національного університету імені Лесі Українки.

М 54 **Методичні рекомендації** для проходження виробничої
практики студентами спеціальності «Географія»/ Упоряд. Маковецька Л.О. –
Луцьк 2015.

У виданні вказані вимоги до організації та проходження
виробничої практики, подаються необхідні методичні поради щодо
оформлення та виконання звітності.

УДК 911.3:30+911.3:33(07)
ББК 65.049я73-9+60.522.14я73-9

© Маковецька Л.О., 2015
© Східноєвропейський національний
Університет 2015

Вступ

Нові методи і підходи, що використовуються в сучасній географії, економіці та управлінні регіональними процесами України, потребують підвищення якості підготовки фахівців з економічної та соціальної географії, які працюють у господарських та управлінських структурах.

Потреба в конкурентноспроможних висококваліфікованих працівниках з питань регіонального розвитку обумовлюється сучасними умовами ринкової економіки та необхідністю розробки наукових засад територіальної організації суспільства, досліджень у сфері територіального та комплексно-пропорційного аспектів розвитку продуктивних сил України тощо. Це передбачає глибоке вивчення процесу взаємодії суспільства з природою, розміщення виробництва, розселення населення, організації території з урахуванням природних, соціальних, економічних і екологічних чинників, прогнозування розвитку регіонів.

Підготовка вищими навчальними закладами фахівців для роботи у вказаному напрямі передбачає їх обов'язкову практичну підготовку, що реалізується під час організації та проведення виробничої практики. Роль виробничої практики особливо зростає в наш час, коли питання економічного розвитку, раціонального використання природних, матеріальних, трудових ресурсів набувають першочергового значення регіональної політики.

Виробнича практика студентів спеціальності «Географія» є важливою складовою частиною навчального процесу підготовки кваліфікованих спеціалістів на географічному факультеті та має освітній і науково-дослідницький характер. Підвищення рівня практичної підготовки студентів обумовлює розширення та зміцнення зв'язків вищих навчальних закладів із відповідними підприємствами, установами та організаціями, малим та середнім підприємництвом регіону.

Організація та проведення виробничої практики здійснюється згідно з навчальними планами, що затверджені Міністерством освіти і науки України

для студентів спеціальності «Географія», Закону України «Про вищу освіту», «Положення про проходження практики студентів вищих навчальних закладів України» МОН України № 93 від 8 квітня 1993 р.

Тривалість виробничої практики, згідно з навчальними планами денної та заочної форми навчання, – три тижні. Точні дати початку та закінчення практики щорічно уточнюються відповідно до навчального плану і зазначаються у графіках навчального процесу, які затверджує проректор з навчальної роботи.

Проходження виробничої практики студентами відбувається у кілька **етапів:**

1. Підготовчо-консультаційний – ознайомлення з програмою, метою, завданнями практики; визначення методичних підходів та прийомів дослідження конкретного географічного чи господарського об'єкта; аналіз рекомендованої (спеціальної, наукової, методичної та ін.) літератури для підготовки дослідження; підбір додаткових картографічних матеріалів, словників, довідників тощо.

2. Практичний – безпосереднє проходження студентом виробничої практики під керівництвом керівника практики від бази практики; виконання індивідуальних завдань та зазначених функціональних обов'язків на місцях проходження практики; вивчення економіко-статистичної, картографічної інформації про географічний об'єкт або підприємство, її аналіз, обробка та класифікація.

3. Камеральний – обробка, аналіз та узагальнення зібраних матеріалів і аналітичних даних; оформлення індивідуального звіту з виробничої практики, який обов'язково повинен містити розширений суспільно-географічний аналіз досліджуваного об'єкта.

§ 1. Загальні вимоги щодо проходження виробничої практики

1.1. Мета, зміст та завдання практики

Проведення виробничої практики спрямоване на розширення кругозору майбутнього спеціаліста, підвищення його професійної культури, вивчення особливостей структурної організації суспільно-територіальних компонентів і систем в умовах ринкової взаємодії та становлення ринкових відносин, формування виробничих навичок та оволодіння науково-дослідними формами і методами роботи тощо.

Основною *метою* практики є:

– закріпити теоретичні знання студентів та навчити застосовувати їх на конкретному робочому місці;

– сприяти оволодінню сучасними методами та прийомами наукового аналізу соціально-географічних процесів;

– сформуванню уявлення про принципи організації та методичні основи соціально-економічних та економіко-географічних досліджень; особливості функціонування, виробничої діяльності управління господарських об'єктів, установ, фірм та організацій; методика економіко-географічного вивчення складних територіальних систем різного рангу і підпорядкування (наприклад, місто, адміністративний район, промисловий вузол, система розселення) тощо.

Кінцевою метою виробничої практики є розвиток у студентів широкого просторового мислення, формування умінь самостійно виявляти, аналізувати та описувати взаємозв'язки між окремими компонентами суспільно-територіальних систем і комплексів територій різного таксономічного рівня, набуття практичних навичок у розробці та підготовці

аналітико-статистичних, картографічних і текстових матеріалів виробничого та управлінського характеру.

Зміст виробничої практики студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» включає в себе всю сукупність завдань, які потрібно виконати на робочому місці конкретної бази практики та передбачає збір і опрацювання економіко-статистичної інформації, проведення практичних досліджень та експериментів, необхідних для підготовки кінцевого звіту по практиці або іншого виду наукової роботи.

До **загальноосвітніх завдань** виробничої практики відносять:

- здобуття навичок та досвіду роботи, що наведені в кваліфікаційній характеристиці бакалавра з географії;
- формування умінь та навичок практичного застосування попередньо засвоєних положень методики економіко-географічних досліджень, набуття навичок збору та підготовки статистичних, картографічних і текстових матеріалів для характеристики різних економіко-географічних об'єктів;
- поглиблення і вдосконалення методики наукових, у тому числі виробничих досліджень, оволодіння новими методами географічних досліджень;
- набуття та поглиблення природоохоронних, у тому числі екологічних знань на прикладі географічних об'єктів, що вивчаються;
- ознайомлення з методикою комплексних економіко-географічних досліджень; пізнання особливостей виробничої діяльності, управління і функціонування господарських об'єктів різних форм власності та виробничого призначення, об'єктів соціальної інфраструктури, установ та організацій державного управління;
- ознайомлення з обов'язками, особливостями організації роботи та повноваженнями спеціалістів підприємства.

Практичними завданнями, на які студентам необхідно звернути увагу, є:

- аналіз особливостей суспільно-географічного положення досліджуваної території, дії різноманітних факторів, які впливають на функціонування об'єктів, що вивчаються;

- оцінка природно-ресурсного потенціалу з наголосом на регіональні особливості як місцевого, так і державного значення;

- виявлення історико-просторової, соціально-економічної динаміки формування та розвитку господарства, території, краю (району, області, землі, країни), виробничого підприємства, установи ;

- ознайомлення із основними методами проведення та організації соціально-економічних досліджень;

- розробка комплексного підходу до оцінювання природи та господарських явищ;

- ознайомлення з первинною економічною, географічною, соціально-демографічною, маркетинговою, менеджерською та іншою інформацією та методикою її опрацювання;

- загальне ознайомлення зі структурними підрозділами підприємства (установи, організації) та специфікою їх діяльності. Визначення тематики та конкретного переліку робіт, які виконує підприємство в цілому та його структурні підрозділи зокрема;

- підвищення рівня володіння ПК та удосконалення навичок роботи в мережі INTERNET для отримання необхідної інформації;

- збір, систематизація та узагальнення інформації (наукової, статистичної, картографічної, тощо), отриманої за час проходження практики;

- реферування законодавчої, вхідної та вихідної інформації підприємства та підготовка відповідей на різноманітну вхідну кореспонденцію (листи, запити, факси тощо);

- ознайомлення з типами звітних документів господарських та адміністративних організації, способами їх використання;

- визначення ролі та місця підприємства, установи чи регіону в господарській діяльності території вищого таксономічного рівня;
- висвітлення особливостей становлення регіональних освітніх, наукових, культурних, торговельних та відпочинкових комплексів тощо;
- аналіз особливостей формування системи розселення населення та його етнічного, статевовікового складу, трудового потенціалу регіону;
- виявлення основних етапів розвитку та сучасного стану господарства регіону, його компонентної, функціональної і територіальної структури, ефективності функціонування господарських систем різних рівнів і форм власності тощо;
- виконання конкретного обсягу роботи в межах трудового процесу бази виробничої практики.

Студенти-практиканти під час проходження практики виконують індивідуальні завдання, що їх визначає керівник практики від університету або керівник практики від виробництва з метою формування умінь та навичок самостійного розв'язання конкретних виробничих, наукових або організаційних завдань.

Найбільш типовими **індивідуальними завданнями**, зміст яких конкретизується й уточнюється під час проходження, можуть бути:

- обробка конкретних статистичних показників та даних, наукових та інформаційних джерел;
- складання доповідей, пояснювальних записок, рефератів, комплексних соціально-економічних та економічних характеристик або паспорта регіону чи конкретного об'єкта;
- складання та оформлення графіків, діаграм, картографічних моделей за допомогою комп'ютерного забезпечення;
- складання пояснювальних записок з вивчення ринку праці, товарів і послуг, демографічної та господарської ситуації в межах досліджуваної території;

- соціально-економічний і просторовий аналіз процесів господарювання та їх взаємодії з навколишнім середовищем;
- складання звітних документів господарських та адміністративних організацій;
- збір статистичних і картографічних матеріалів, що характеризують краєзнавчі, природні та соціально-економічні особливості території, що вивчається, тощо.

Повний перелік і вимоги до індивідуальних завдань визначає керівник практики від навчального закладу та коригує керівництво організації (бази практики).

Індивідуальне завдання, що видається керівник практики від університету, як правило, являє собою комплексну соціально-економічну характеристику одного з ключових господарських об'єктів за спеціальним планом (програмою) (див. § 2). Такі завдання можуть бути видані як студентам одноосібно, так і бригадам (по 2–4 студенти кожна), у випадку якщо декілька студентів одночасно проходять практику в одній організації, установі чи підприємстві.

Матеріали, які студент отримав під час виконання індивідуальних завдань, надалі можуть бути використані для написання курсових, дипломних робіт, для підготовки доповідей, статей або для інших цілей (при узгодженні з кафедрами факультету та базою практики).

У процесі проходження виробничої практики студенти можуть здійснювати виробничі екскурсії; повинні обов'язково відвідувати заняття (лекції, семінари, практичні роботи), що проводяться на базі практики з метою підвищення кваліфікації працівників та для розкриття студентом перспективи подальшого розвитку спеціальності та його фахових можливостей.

Зауважимо, що головна увага студентів під час проходження виробничої практики має бути зосереджена на питаннях господарської (економічної) оцінки раціонального використання природних умов і ресурсів,

рівня освоєння території, розселення, господарської діяльності, а також охорони природи.

Важливим є вивчення географічних аспектів міжнародних інтеграційних процесів у господарських комплексах міста, району, транскордонного співробітництва в межах транскордонних об'єднань і різноманітних регіональних програм. Особливе значення має набуття навичок прогнозування та моделювання розвитку різних суспільно-регіональних систем.

Практична реалізація наведених вище завдань дає можливість студенту отримати конкретні знання про економіку і технологію ряду основних виробничих процесів у промисловості, сільськогосподарському виробництві, невиробничій сфері, транспорті, про розселенські процеси, соціально-економічні питання ведення менеджерської, маркетингової і організаційно-управлінської діяльності в умовах ринкової економіки. Студенти засвоюють нові методи аналізу виробничої діяльності та управління із застосування ЕОМ і інших сучасних технічних засобів.

У результаті виконання всіх завдань у студентів формуються навички, які в майбутньому дають їм змогу виконувати роботу з аналізу, прогнозування, індикативного планування, програмування та конструювання раціональної територіальної організації людської діяльності, включаючи оцінку природно-ресурсного потенціалу, демографічної ситуації та процесів розселення, розміщення виробництва і організації території з урахуванням природних, соціальних, економічних і екологічних чинників; вирішувати комплексні територіальні завдання; складати проекти і схеми територіального розвитку; аналізувати сучасний стан, тенденції і проблеми територіального розвитку, комплексно оцінювати варіанти формування його функціональної структури; проводити практичні заняття з географії (зокрема економічної та соціальної) у середніх школах, коледжах, гімназіях та ліцеях.

1.2. Бази практики

Студенти можуть проходити виробничу практику на промислових та лісогосподарських підприємствах, у сільських та селищних радах, а також обласних та районних адміністраціях, сільськогосподарських, державних установах та організаціях, комерційних структурах і фірмах різних форм власності Волинської, Рівненської, Львівської, Тернопільської та інших областей України. Для направлення на практику у вибрану базу практики студенту необхідно заздалегідь представити керівнику практики від факультету відношення (підписане керівником установи та завірене печаткою) про згоду підприємства прийняти студента на виробничу практику у визначені терміни (Додаток А).

При потребі, конкретні місця та райони проходження практики для кожного студента узгоджують і визначають кафедри. Для студентів заочної форми навчання базами проходження виробничої практики можуть бути установи, підприємства та організації за основним місцем роботи.

На виробничу практику студенти денної форми навчання направляються наказом ректора по університету, а студенти заочної форми навчання – згідно з розпорядженням декана по факультету.

1.3. Організація та керівництво практикою

Для науково-методичного керівництва виробничою практикою студентів призначається керівник (керівники) практики від факультету (кафедри), який вказується у наказі ректора про направлення студентів на практику (денна форма навчання) або у розпорядженні декана по факультету (заочна форма навчання). Підприємства, організації та установи, на базі яких проходить практика, призначають внутрішнім наказом кваліфікованих спеціалістів для безпосереднього керівництва практикою.

Відповідальність за організацію та проведення практики несе керівник практики від факультету і керівник підприємства; контроль за ходом практики покладається на декана факультету. Керівник від бази практики забезпечує студентам умови безпечної роботи, можливість користуватися лабораторіями, майстернями, технічною та іншою документацією, необхідною для виконання програми практики; проводить консультації та сприяє збору матеріалів для складання звіту за результатами виробничої практики.

До початку практики керівнику від кафедри (факультету) потрібно:

- Проконтролювати готовність баз практики до прийняття студентів-практикантів;
- провести студентам інструктаж про порядок проходження практики та з техніки безпеки;
- надати студентам-практикантам усі необхідні матеріали;
- повідомити студентів про систему звітності та вимоги до оформлення звіту.

Перед початком практики студенти повинні отримати від керівника практики від факультету такі **матеріали**:

- комплексні щоденники практики;
- програму практики;
- індивідуальні завдання.

Прибувши на базу практики, студенти передають у відділ кадрів комплексні щоденники виробничих практик, де проставляються відповідні відмітки про прибуття студента на практику та проходження інструктажу з техніки безпеки.

Під час практики адміністрація установи може залучати студентів для виконання додаткових виробничих завдань ; для надання допомоги базі практики. Тривалість такої роботи не повинна перевищувати шести годин, а характер праці студента відповідати профілю навчання.

Обов'язки студента:

- своєчасно прибути на базу практики;
- у повному обсязі виконати програму практики включно з індивідуальними завданнями;
 - дотримуватися чинних на підприємстві, установі, організації правил внутрішнього трудового розпорядку;
 - вивчати та суворо дотримуватися правил охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії та протипожежної безпеки;
 - виконувати конкретні практичні завдання, що передбачені функціональними обов'язками тих посад, на які зараховано студентів наказом по підприємству, установі чи організації;
 - виконувати доручення, які були покладені на нього керівником практики від бази практики;
 - брати активну участь у громадському житті колективу;
 - систематично вести щоденник, у якому висвітлювати всі питання, пов'язані з виконанням завдань практики;
 - своєчасно підготувати звіт і подати його у визначені терміни на рецензування та затвердження керівнику від бази практики та керівнику практики від факультету.

1.4. Форми та методи контролю

Поточний контроль за виконанням функціональних обов'язків на робочих місцях здійснює керівник від бази практики. Студент зобов'язаний щоденно (або за результатами певного етапу практики) вести поточні записи в щоденнику практики, який видається йому перед від'їздом на виробничу практику.

Під час практики студент зобов'язаний неухильно дотримуватися правил внутрішнього розпорядку установи (підприємства). Про всі випадки

відлучення зі свого робочого місця студент-практикант повинен повідомляти керівника від бази практики.

За невиконання програми практики студент може бути відсторонений від її проходження та, як наслідок, йому буде зарахована навчальна заборгованість. Студент ліквідує її в індивідуальному порядку після повторного проходження практики в час, визначений наказом ректора університету. Якщо студент не ліквідує заборгованість у зазначений термін, він відраховується з університету.

По завершенню практики **керівник від бази** практики оцінює практичну роботу студента, рецензує поданий ним звіт та виставляє оцінку, записує характеристику студента в його щоденнику практики, де підпис керівника практики завіряється печаткою установи. **Керівник практики від факультету** (кафедри) перевіряє повноту, якість, достовірність і достатність матеріалів, згідно з виданим ним індивідуальним завданням, про що робить запис на спеціальній сторінці в щоденнику.

Підсумковий контроль за результатами проходження виробничої практики відбувається у формі заліку. Залік з виробничої практики приймає комісія, склад якої зазначається у наказі про направлення студентів на практику.

На залік студент повинен подати звіт, оформлений згідно з поданими нижче вимогами.

1.5. Вимоги до звіту

Підсумковий звіт за результатами виробничої практики кожен студент подає керівнику від кафедри (факультету) в 15-денний термін після закінчення практики. У випадку, коли декілька студентів проходять виробничу практику в одній установі, організації чи на підприємстві, подається груповий підсумковий звіт з обов'язковим зазначенням

функціональних виробничих обов'язків кожного студента-практиканта та розділів звіту, написаних особисто кожним з них.

Звіт повинен містити такі **розділи**:

1. Вступ (мета та завдання практики, програма і методика проведення дослідницьких робіт).

2. Загальна географічна характеристика району (місця) проходження практики (характеристика окремих компонентів природи, оцінка умов і факторів формування суспільно-географічного комплексу району практики).

3. Загальна соціально-економічна характеристика району (місця) проходження практики (аналіз галузевої, територіальної і функціональної структури господарського комплексу, оцінка комплексності, рівня спеціалізації і розвитку, аналіз компонентоутворюючих елементів та їх зв'язок з природними та агросировинними ресурсами території, аналіз транспортної мережі, економічне районування території тощо).

4. Соціально-економічна характеристика об'єкта вивчення (установи, підприємства, організації): економіко-географічне положення, специфіка господарської і виробничої діяльності; аналіз особливостей виробничої діяльності, кадровий і виробничий потенціал, номенклатура випущеної продукції, виробничо-економічні, трудові, інфраструктурні зв'язки установи (підприємства), стан маркетингової та рекламної діяльності, особливості управління тощо (див. програми дослідження С, 19–29).

5. Висновки та пропозиції щодо умов проходження практики.

6. Список використаних джерел (монографії, посібники, інтернет-ресурси тощо).

Обсяг звіту – 25–40 сторінок друкованого тексту. Звіт подається на кафедру в окремій папці разом із заповненим щоденником практики.

В обов'язковому порядку до звіту додаються статистичні таблиці, бланки, графіки, діаграми, карти, фотографії, рекламні проспекти, схеми, зразки сировини та продукції тощо. У звіті обов'язково має бути чітко

описано специфіку діяльності, особисто виконаної студентом під час практики.

Звіт оформляється чітким розбірливим почерком або в друкованому вигляді з дотриманням вимог ЄСКД і державних стандартів. У ньому не повинно бути дослівного переписування матеріалів про об'єкт практики та цитування літературних джерел.

Складений студентом звіт повинен містити посилання на науково-методичну літературу з теми і мати наскрізну нумерацію сторінок. Аркуші повинні бути зшиті. Звіт перевіряють та затверджують керівники практики від університету (кафедри).

1.6. Оцінювання підсумків практики

Звіт, з результатами проходження виробничої практики студент захищає у присутності спеціально створеної комісії у складі 2–3 викладачів, призначеної завідувачем кафедри. До складу комісії входять керівники практики від кафедри (факультету) та викладачі, що викладали практикантам профільні спеціальні дисципліни.

За результатами заліку студенту-практиканту виставляється диференційована оцінка за 12-бальною шкалою. Оцінка студента за практику враховується стипендіальною комісією при визначенні розміру стипендії разом з іншими його оцінками за результатом підсумкового контролю.

Результат складання заліку з виробничої практики записується в екзаменаційній відомості, проставляється в заліковій книжці студента та в журналі обліку успішності.

Студент, що не виконав програми практики та отримав незадовільний відгук керівника від бази практики або незадовільну оцінку під час складання заліку направляється деканатом повторно на практику в період канікул. Студент, який після повторного проходження практики отримав

незадовільну оцінку на заліку з практики, відраховується із числа студентів університету.

§ 2. Методичні рекомендації для виконання індивідуальних завдань під час проходження виробничої практики

2.1. Загальна характеристика дослідження суспільно-географічних комплексів

Сучасна економічна і соціальна географія вивчає територіальні поєднання (територіальні системи) продуктивних сил, виявляє основні закономірності їх формування і розвитку, розробляє типізацію та класифікацію таких поєднань.

Інтегральним об'єктом дослідження є суспільно-географічний комплекс (СГК) – певна територіальна частина суспільства, що має єдність і розвивається у конкретних природно-географічних умовах. У СГК територіально поєднуються всі його підсистеми: природа, населення, виробнича і невиробнича сфери.

Суспільно-географічні комплекси складаються з первинних економіко-географічних об'єктів, або компонентів СГК, з окремих сільськогосподарських і промислових підприємств, транспортних пунктів та вузлів, окремих сіл, міст тощо.

Розвиток і розміщення галузей економіки перебуває у постійній динаміці. Тому вивчення і дослідження економіко-географічних об'єктів потребує систематичного поновлення вихідних матеріалів, насамперед цифрових.

В основі методики дослідження господарських об'єктів та комплексів різного таксономічного рівня використовують системно-структурний комплексний аналіз, в основі якого лежать найважливіші економіко-географічні методи:

- метод безпосереднього спостереження, або візуальний;
- порівняльно-описовий;
- картографічний;
- статистичний (аналіз економіко-статистичних матеріалів);
- балансовий, що передбачає аналіз перерозподілу різної продукції і електроенергії (матеріальні баланси) та населення (трудові баланси) із територіальної точки зору;
- конструктивний (техніко-економічні розрахунки економічного ефекту різних варіантів територіальної організації продуктивних сил);
- математичні методи (аналіз розподілів, зв'язків, залежностей, моделювання різноманітних економіко-географічних систем).

При складанні комплексних соціально-економічних характеристик району чи об'єкту практики необхідно використовувати різноманітні джерела інформації (літературні, аудіовізуальні, картографічні, періодичну пресу, мережу INTERNET тощо). Різні виробничі та соціальні об'єкти (підприємство, місто, організація, транспортний вузол тощо) вивчаються з різним ступенем детальності. При цьому слід ґрунтуватися на первинних матеріалах, аналізувати їх, вивчати окремі дані і т. д.

Загальними об'єктами вивчення є суспільно-територіальні комплекси міст, адміністративних районів, областей та їх окремі компоненти. Індивідуальне завдання кожного студента зводиться до виконання програми вивчення конкретного суспільно-територіального об'єкта та його складників (їх перелік наводиться в рекомендаціях, поданих нижче).

2.2. Індивідуальна програма вивчення промислового підприємства (незалежно від форм власності)

Дослідження промислового підприємства – відправне у процесі вивчення промислових комплексів різного рівня розвитку. Найдоступнішими об'єктами для дослідження є окремі промислові підприємства.

1. Загальні відомості та географічне положення. Назва населеного пункту і розташування підприємства всередині його; найближчі транспортні магістралі і відстань до них від підприємства; коротка характеристика навколишнього природного середовища. Картосхема місцезнаходження підприємства.

2. Історико-географічні особливості розвитку. Час і причини (економічні, природні й ін.) виникнення підприємства в даному місці. Роль підприємства в господарстві міста, району, області, країни. Зміна його ролі за роки існування підприємства. Склад підприємства (заводи, цехи і т. д.).

Потрібно з'ясувати, коли і чому, під впливом яких факторів саме в цьому місці виникло промислове підприємство, встановити основні етапи розвитку. Причинами його виникнення можуть бути близькість до сировини, наявність трудових ресурсів, кваліфікація робітників, зручність транспортних зв'язків, природні умови тощо.

Потрібно мати на увазі, що фактори, під впливом яких виникло підприємство, діють не постійно. Тому треба з'ясувати, чи збереглася їх дія тепер. Якщо основний фактор змінився, потрібно дізнатися, коли і чому це відбулося.

Висвітлюючи історію підприємства, звертають увагу на його діяльність в умовах господарського розрахунку та самофінансування (ринкових відносин), на способи підвищення технологічного рівня й організації виробництва, вдосконалення технологічних процесів, випуск продукції високої якості, конкурентноспроможної які на вітчизняному, і на світовому ринках, ступінь задоволення запитів і вимог споживачів.

3. Економіко-географічна характеристика зв'язків підприємства. Джерела надходження на підприємство сировини, напівфабрикатів і інших необхідних для виробництва матеріалів, співвідношення використання

місцевої і далекопривізної сировини, напівфабрикатів і інших матеріалів. Способи збільшення місцевої сировини в загальному споживанні підприємства. Джерела надходження до підприємства палива, електроенергії, води. Шляхи постачання сировини, напівфабрикатів і інших вантажів на підприємство по залізниці, морю, річці, каналу, шосе, трубопроводах. Наявність власного транспорту в підприємства. Райони збуту підприємством напівфабрикатів і готової продукції. Види транспорту і пункти відправлення для збуту готової продукції. Зв'язки підприємства з заводами-суміжниками. Картосхема економічних зв'язків підприємства.

4. Технологічні особливості та устаткування підприємства.

5. Кадри підприємства. Чисельність і склад робочої сили.

6. Аналіз економічних показників та економічної ефективності підприємства. Вплив виробничих і економіко-географічних чинників на рівень собівартості продукції підприємства (у тому числі географічне положення підприємства стосовно джерел сировини, енергії, робочої сили, споживача). Економічні показники: обсяг випуску продукції, номенклатура, собівартість випуску продукції (перелік та аналіз показників залежить від доступності інформації).

Упровадження нової техніки. Автоматизація виробничих процесів. Загальний рівень механізації та автоматизації виробничих процесів на підприємстві.

7. Перспективи розвитку підприємства. Перспективи і план виробничого та соціального розвитку підприємства. Природоохоронні заходи.

2.3. Індивідуальна програма вивчення сільського населеного пункту (села, селища ,сільської ради)

1. Географічне положення і розмір. Географічне положення села щодо шляхів сполучення, міст, районного центру, інших поселень

адміністративного району, центру сільради. Положення селища щодо використовуваних сільськогосподарських угідь.

Площа, яку займає селище (із присадибними землями), число дворів, кількість жителів. Середня щільність населення (у розрахунку на 1 км або 1 га території населеного пункту).

2. Історія. Час і причини виникнення селища. Походження його назви. Історичний тип поселення. Зміни в адміністративному та господарському устрої села (селища). Історичні події, пов'язані із селищем. Зміни вигляду селища.

3. Природні умови селища і його найближчого оточення. Приуроченість селища та його окремих частин до елементів рельєфу. Особливості клімату. Корисні копалини поблизу селища. Коротка характеристика найближчої річки, струмка, озера, водоймища. Водопостачання для питних і господарських цілей. Ґрунти, їх господарська оцінка. Тип і характер сучасної рослинності селища і його найближчих околиць.

Зміна природного середовища в результаті господарської діяльності населення. Перспективи і найближчі плани перетворення та охорони природи.

4. Населення. Чисельність населення. Природний і механічний рух населення. Райони переселення вихідців із селища та прибуття нових поселенців. Частка корінних жителів серед усього населення і його різних груп (соціальних, національних). Сучасний статевий і віковий склад населення.

Національний склад жителів. Основна мова спілкування. Зміни національного складу та відносин між людьми різних національностей у процесі історичного розвитку населеного пункту.

Соціальний склад населення та особливості його зайнятості. Відстань і засоби пересування до місця роботи. Освітній рівень, трудові навички та професійний склад населення (механізатори, тваринники, рільники,

садівники, агрономи, зоотехніки, працівники управлінського апарату, культурно-просвітньої мережі, охорони здоров'я, інше), ступінь зайнятості працездатного населення в суспільному виробництві, рівень безробіття. Відмінність зайнятості по сезонах року. Загальна оцінка використання трудових ресурсів селища.

5. Господарство. Функціональний тип населеного пункту: сільськогосподарські селища, промислові (лісопромислові селища, селища при льонозаводі, молокозаводі, цегельному заводі тощо), транспортні поселення при залізничних станціях, роз'їздах, пристанях і т. д., зв'язані з обслуговуванням лісового господарства і лісоохоронні (лісництва, кордони), змішані й інші.

Місце селища серед інших населених пунктів.

Підприємства з переробки сільськогосподарської продукції на території селища, час їхнього виникнення. Тривалість роботи в календарному році, опис продукції, що випускається, район її збуту. Джерела сировини та палива для підприємства. Відносини з промисловими підприємствами. Зв'язок з АПК. Тривалість роботи протягом року.

Опис окремих типових занять населення від початку робіт до кінця. Календар основних сільськогосподарських робіт.

Перспективи розвитку господарства селища.

6. Планування і забудова. Конфігурація (план) селища та її пояснення. Вплив рельєфу, гідрографічної мережі й інших природних умов на планування селища. Тип планування, характер забудови. Зміни в плануванні і забудові селища, особливо за останні роки. Ріст території населеного пункту. Різниця між окремими частинами селища в плануванні, типах забудови, благоустрою. Історичне ядро селища.

Типи будівель житлових будинків і господарських будівель. Сучасні тенденції і масштаб нового житлового будівництва.

Переважаюча конфігурація і розміри присадибних ділянок, їхнє використання в різних груп населення.

7. *Культура та побут.* Установи культурно-освітньої мережі й охорони які обслуговують жителів цього і сусідніх селищ.

Прояв національних і місцевих традицій у культурному житті та побуті населення.

8. *Зовнішні зв'язки селища.* Характер зв'язків селища з іншими селищами району, області, райцентром, обласним центром і найближчими містами. Сезонність транспортних зв'язків. Засоби пересування в різні сезони. Засоби доставки та райони збуту окремих сільськогосподарських продуктів. Постачання жителів селища промисловими товарами.

Перспективи розвитку селища.

2.4. Індивідуальна програма вивчення сільськогосподарського підприємства

Сільськогосподарське підприємство є одним з найдоступніших об'єктів економіко-географічного дослідження.

Матеріали для економіко-географічної характеристики господарства студенти знайдуть безпосередньо у господарстві. Основні характеристики виробничої діяльності відображено в річних звітах господарства.

1. *Назва підприємства.* Географічне положення щодо ближніх міст, промислових центрів, транспортної мережі, гідрографічної сітки, сусідніх сільськогосподарських підприємств. Сільськогосподарська зона, в якій розміщено підприємство.

Економічна оцінка природних умов (рельєф, кліматичні умови, внутрішні води, ґрунтовий і рослинний покрив). Вплив природних умов на розміщення сільськогосподарських угідь і спеціалізацію. Особливої уваги заслуговує питання структури земельного фонду і якісної оцінки сільськогосподарських угідь, динаміка земельних угідь, причини змін, що відбуваються, землезабезпеченість, компактність земельних ділянок.

Під час дослідження природних умов господарства звертають увагу на питання охорони природи (зокрема боротьба з ерозією ґрунтів і розмиванням берегів, заболоченням і домінуючим пересиханням тощо.)

Загальна чисельність населення, у тому числі чоловіків, жінок. Кількість працездатних, що беруть участь у роботі, у тому числі робітників постійних, сезонних, інженерно-технічних працівників.

2. *Склад і розміщення сільськогосподарських угідь.* Структура сільськогосподарських угідь.

Рілля, її приуроченість до елементів рельєфу, ґрунтових різновидів, джерел зрошення. Ступінь розвитку ерозії. Освоєння нових ділянок ріллі. Меліорація орних земель.

Сіножаті, розміщення, склад рослинності, кормова продуктивність. Використання сіножатей під випас худоби.

Пасовища. Сади і виноградники, їхня площа і розміщення з огляду на особливості рельєфу, джерела зрошення, щодо населеного пункту, інших сільськогосподарських угідь.

4. *Рослинництво.* Площа земель, зайнятих зерновими, технічними, картоплею, овочевими і кормовими культурами, садами і виноградниками. Особливості розміщення сільськогосподарських культур залежно від місцевих природних умов.

Основні зернові культури, їх посівні площі, валові збори. Економічні показники.

Технічні культури, їхній склад, врожайність, посівні площі, валові збори. Основні економічні показники. Місце технічних культур у валовій і товарній продукції господарства.

Овочівництво і баштанництво. Посівні площі, валові збори, урожайність, економічні показники.

Картопля і кормові культури, їхня площа, валові збори, врожайність, основні економічні показники.

Сади і виноградники. Склад і врожайність, механізація робіт. Валова і товарна продукція, прибуток з 1 га. Реалізація продукції.

Вартість валової продукції рослинництва за видами продукції. Собівартість продукції рослинництва.

5. Тваринництво. Загальна кількість худоби за видами. Зміна поголів'я худоби і птахів за останні роки. Розміщення поголів'я худоби і птахів на території господарства залежно від місцевих природних і економічних умов.

Інші галузі тваринництва. Їхня роль і значення в господарстві.

Вартість валової продукції тваринництва за видами продукції. Собівартість продукції та рентабельність окремих галузей тваринництва. Реалізація продукції тваринництва.

6. Грошові прибутки та їх розподіл. Характеристика грошових прибутків в основних галузях господарства. Валовий прибуток у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, на 100 га ріллі і на одного працівника господарства. Середній річний прибуток працівника в грошовому виразі.

7. Перспективи розвитку. Місце господарства у складі агропромислового комплексу. Основні показники плану розвитку господарства на найближчий час. Перспективи спеціалізації господарства.

**Зразок відношення про згоду підприємства
прийняти на практику студентів університету**

Ректору
Східноєвропейського
національного
університету
імені Лесі Українки
проф. Коцану І. Я.

Адміністрація _____

(назва установи, підприємства, організації)

не заперечує проти проходження виробничої практики студентом
(студенткою) _____ групи _____ курсу географічного факультету
спеціальності «Географія» _____

_____ (прізвище, ім'я, по батькові практиканта)

на базі нашого підприємства (установи, організації) з _____ по
_____ 20__ року за умови безоплатної праці та безкоштовної
практики.

Підпис керівника підприємства

М. П.

Щоденник студента-практиканта

Міністерство освіти і науки України

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

**Комплексний щоденник
виробничих і переддипломних практик**

Студента _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

факультет _____

спеціальність _____
(шифр, назва)

Основні положення практики

(витяг з «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затвердженого наказом Міністерства освіти України № 93 від 8.04.1993 р.).

П. 3.8. Студенти вищих навчальних закладів при проходженні практики зобов'язані:

- до початку практики одержати від навчального закладу консультації щодо оформлення всіх необхідних документів;
- вчасно прибути на практику;
- у повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики і вказівками її керівників;
- вивчити й суворо дотримуватися правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії;
- нести відповідальність за невиконану роботу;
- вчасно скласти залік з практики.

П. 4.1. Після закінчення терміну практики студенти звітують про виконання програми та індивідуального завдання.

Загальна і характерна форма звітності студентів за практику – це подання письмового звіту, підписаного й оціненого безпосередньо керівником від бази практики. Письмовий звіт разом з іншими документами, установленими навчальним закладом (щоденник, характеристика та інше), подається на рецензування керівнику практики від навчального закладу.

Звіт має містити відомості про виконання студентом усіх розділів програми практики та індивідуального завдання, мати розділи з питання охорони праці, висновки і пропозиції, список використаної літератури та інші.

П. 4.2. Звіт із практики захищається студентом (з диференційованою оцінкою) в комісії. Комісія приймає залік у студентів на базах практики в останні дні її проходження або після практики. Оцінка за практику вноситься в заліково-екзаменаційну відомість і залікову книжку студента за підписами членів комісії.

П. 4.3. Оцінка студента за практику враховується стипендіальною комісією при визначенні розміру стипендії разом з його оцінками за результатами підсумкового контролю.

П. 4.4. Студенту, який не виконав програму практики без поважних причин, може бути надано право проходження практики повторно при виконанні умов, визначених вищим навчальним закладом. Студент, який востаннє отримав негативну оцінку з практики в комісії, відраховується з вищого навчального закладу.

Щоденник - основний документ студента під час проходження практики.

Практика не зараховується, якщо щоденник не оформлений згідно з вимогами практики.

Щоденник зберігається на випускаючій кафедрі протягом усього терміну навчання студента в університеті.

Розпорядження на практику № 1

Студент _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

курс _____ група _____

направляється на _____ практику
(назва виробничої практики)

в м. (р-н) _____

на _____
(назва підприємства, установи, навчального закладу)

Термін практики з _____ 20__ р. по _____ 20__ р.

Керівник практики від факультету _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

Наказ № _____ від _____ 20__ р. Декан факультету _____

М. П.

Керівник від бази практики _____
(посада, прізвище, по батькові)

Інструктаж з техніки безпеки на виробництві пройшов (ла) _____
(підпис студента)

«_____» _____ 20__ р.

Інструктаж провів _____
(підпис представника бази практики)

Календарний графік проходження практики

№ з/п	Вид роботи	Тижні проходження практики			Відмітка про виконання
		1	2	3	

**Відгук про роботу студента на практиці
та оцінка його діяльності**

Підпис керівника від бази практики _____

М. П.

«____» _____ 20__р.

**Висновки керівника практики від факультету
про роботу студента**

Підпис керівника від факультету _____

«_____» _____ 20 __ р.

Оцінка за практику _____

Підпис членів комісії _____

Список навчальних і методичних посібників

1. Атлас Волинської області / за ред. Бурчака Н. В. – М. : Комітет геодезії і картографії СРСР, 1991. – 42 с.
2. Бурда М. Макроекономіка: Європейський контекст : пер. з англ. / М. Бурда, Чарльз В.; – К. : Основи, 1998. – 682 с.
3. Веснина Г. З. Методика крупномасштабних економіко-географічних досліджень : учеб. пособие / Г. З. Веснина. – Ульяновск : УГПИ, 1987. – 87 с.
4. Гамільтон Дж. Методичний посібник до «Мікроекономіки» Роберта С. Піндайка та Даніела Л. Рубінфенда / Дж. Гамільтон ; пер. з англ. А. Олійник, Р. Сільський. – К. : Основи, 1996. – 223 с.
5. Геренчук К. І. Польові географічні дослідження / К. І. Геренчук, Е. М. Раковська, О. Г. Топчієв. – К. : Вища школа, 1975. – 248 с.
6. Дзенис З. Г. Методология и методика социально-экономико-географических исследований / З. Г. Дзенис. – Рига : Зинатне, 1980. – 262 с.
7. Єврорегіон Буг: Волинська область / за ред. Б. П. Клімчука, П. В. Луцишина, В. Й. Лажніка. – Луцьк : Волин. держ. у-т ім. Лесі Українки, 1997. – 448 с.
8. Жупанський Я. І. Соціально-економічна картографія : підруч. для студ. геогр., топогр.-геодез., екон. спец. ВУЗів. / Я. І. Жупанський, П. О. Сухий. – Вид. 2-ге – Тернопіль : Астон, 1997. – 274 с.
9. Історія міст і сіл УРСР. Волинська область. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1970. – 746 с.
10. Іщук С. І. Розміщення продуктивних сил і територіальна організація виробництва / С. І. Іщук. – К. : Вид-во Паливода А., 2002. – 260 с.
11. Клімчук Б. П. Єврорегіон «Буг»: зовнішньоекономічна діяльність Волинського суспільно-територіального комплексу / Клімчук Б. П., Луцишин П. В., Луцишин Н. В., Федонюк С. В. ; за ред. Б. П. Клімчука, П. В. Луцишина. – Луцьк : Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 1998. – 203 с.

12. Ковальская Н. Я. Методика экономико-географических исследований / Н. Я. Ковальская. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1963. – 233 с.
13. Комплексное планирование экономического и социального развития административных районов / под ред. А. А. Волкова и др. – Л. : [б. и.] 1978.
14. Корецький Л. М. Волинська область / Л. М. Корецький. – К. : Рад. школа, 1959. – 132 с.
15. Костриця М. Ю. Практикум з географічного краєзнавства / М. Ю. Костриця. – К. : Вища школа, 1979.
16. Луговой В. В. Методичні рекомендації до проведення польової практики з економічної і соціальної географії / Луговой В. В., Луцишин П. В., Назарук В. Т. – Луцьк : ЛДП, 1980. – 69 с.
17. Луцишин П. В. Єврорегіон Буг: Обласний суспільно-географічний комплекс: теорія, методика, практика / П. В. Луцишин. – К. : ІСДМО, 1996. – 207 с.
18. Маергойз И. М. Методика мелкомасштабных экономико-географических исследований / И. М. Маергойз. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 137 с.
19. Максимов В. А. Экономико-географическое изучение сельской местности : учеб. пособие / В. А. Максимов. – Уф : [б. и.], 1985. – 96 с.
20. Манак Б. А. Методика экономико-географических исследований / Б. А. Манак. – Минск : Университетское, 1985. – 157 с.
21. Нагірна В. П. Суспільно-географічні аспекти регіонального розвитку України у руслі сучасних господарських проблем / В. П. Нагірна // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія : Географія. – Тернопіль, 2005. – № 2. – С. 38–42.
22. Полевые практики по географическим дисциплинам / под ред. В. А. Исаченко. – М. : Просвещение, 1980. – 223 с.
23. Природа Волинської області / за ред. К. І. Геренчука. – Львів : Вища школа, 1975. – 147 с.

24. Тойн П. Методы географических исследований / П. Тойн, П. Ньюби. – М. : Прогресс, 1977. – Вып. 1. – 270 с.

25. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики : навч. Посіб. / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2005. – 632 с.

26. Шніцер М. Порівняння економічних систем : пер. з англ. / М. Шніцер. – К. : Основи, 1997. – 519 с.

Зміст

Вступ	3
§ 1. Загальні вимоги щодо проходження виробничої практики	
1.1. Мета, зміст та завдання практики.....	5
1.2. Бази практики.....	11
1.3. Організація та керівництво практикою.....	11
1.4. Форми та методи контролю.....	13
1.5. Вимоги до звіту.....	14
1.6. Оцінювання підсумків практики.....	16
§ 2. Методичні рекомендації для виконання індивідуальних завдань під час проходження виробничої практики	
2.1. Загальна характеристика дослідження суспільно-географічних комплексів.....	17
2.2. Індивідуальна програма вивчення промислового підприємства (незалежно від форм власності).....	18
2.3. Індивідуальна програма вивчення сільського населеного пункту (села, селища).....	20
2.4. Індивідуальна програма вивчення сільськогосподарського підприємства.....	23
Додаток А. Відношення для узгодження бази виробничої практики ...	26
Додаток Б. Щоденник виробничої практики	27
Список навчальних і методичних посібників	34

Для нотаток

